

Birleştirilmiş Sınıf Öğretmenleri Perspektifinden Zorbalık

Mehmet Ali TAŞTAN* Filiz BEZCİ **

Atıf için:

Taştan, M. A., & Bezci, F. (2023). Birleştirilmiş sınıf öğretmenleri perspektifinden zorbalık. *Journal of Qualitative Research in Education*, 34, 292-313, <https://doi.org/10.14689/enad.34.1681>

Öz: Birleştirilmiş sınıflar öğrenci, öğretmen ve derslik yetersizliği gibi nedenlerle birden çok şubenin birleştirilmesi ile bir sınıfta ve çoğunlukla bir öğretmen tarafından eğitim öğretimin sağlandığı yerlerdir. Araştırmada birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan sınıf öğretmenlerinin zorbalıkla ilgili görüşleri incelenmiştir. Öğretmen görüşleri zorbalık davranışının tanımı, türleri, nedenleri, baş etme yolları, etkileri ve alınabilecek önlemler kategorilerinde incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenler kolay ulaşılabilir durum örneklemesi ile seçilmiş ve gerçekleştirilen görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Verilerin incelenmesi ve bulguların düzenlenmesinde MAXQDA 2020 yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma bulgularında zorbalık davranışını genellikle yaşça büyük ve güçlü olan öğrencilerin sergilediği ve farklı yaş gruplarının bir arada bulunmasının da zorbalık davranışına sebep olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalık tanımlarında yaş farkının öne çıktığı; sözel, fiziksel ve sosyal zorbalık türlerinin görüldüğü, zorbalık davranışlarını önlemede okul aile iş birliğinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sınıf öğretmenliği programlarına birleştirilmiş sınıf ve zorbalık konulu derslerin eklenmesi; "Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim" dersinin zorunlu ders kapsamına alınması ve dersin içeriğine zorbalık konularının eklenerek sınıf öğretmenlerinin bu konularda gelişiminin sağlanması gerektiği önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birleştirilmiş sınıf, zorbalık, ilkokul

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:

26 Eylül 2022

Düzeltilme Tarihi:

16 Aralık 2022

Kabul Tarihi:

10 Mart 2023

Makale Türü

Araştırma

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye, mehmetalitastan@gmail.com

** Sorumlu Yazar: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türkiye, filizbezci@gmail.com

Giriş

İlkokul yılları eğitimin başlangıcı olarak kabul edilir ve öğrencinin sosyal becerisinin ve kişiliğinin gelişmesinde önemlidir. İlkokul döneminde verilecek olan nitelikli eğitim gelişen dünyadaki yeni becerileri kazanmış bireylerin yetişmesine olanak sunacaktır (Yılmaz vd., 2021). İlköğretim kademesinde öğrencinin karşılaşacağı muhtemel sorunlar uzun vadede daha büyük sorunların yaşanmasına sebep olabilir. Bu kademe temel kavramların ve tutumların kazanıldığı safhadır (Özben, 2000). Milli Eğitim Bakanlığı (2019) 2023 eğitim vizyonu ile zorunlu eğitim çağındaki tüm kız ve erkek öğrencilerin eğitime erişmelerini, okulu terk etmelerinin önlenmesini, eğitim haklarını her açıdan kullanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak, mevcut programın yetersiz bulunması ve yeni bir alternatif ortaya koymak amacıyla program geliştirme çalışmaları yürütülmektedir (Erişen, 1998). Program geliştirme çalışmaları yapılırken sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinin programının da ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmesi gerekir. Her meslekte olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de süreci olumsuz etkileyen durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumlardan biri de birleştirilmiş sınıf sistemi ve sistemin doğası gereği ortaya çıkan sorunlardır. Ülkemiz zorunlu eğitim uygulamalarında benzer uygulamalara ihtiyaç duyulması birleştirilmiş sınıflarda öğretimi uygulayan öğretmenlerin öğretimi uygulayacak yeterliklere sahip olmasını önemli kılmaktadır (Taşdemir, 1997). Öğretmenlerin, öğretmenliğe başlamadan önce köy hayatına uyumunu sağlayacak ve köy okullarında görev yapabilecek mesleki bilgilere sahip olarak yetiştirilmesi gerekmektedir (Akbaşlı ve Pilten, 1999). Eğitim kurumlarında birleştirilmiş sınıf uygulamaları ve staj çalışmalarının yeterli düzeyde yapılamaması nedeniyle mesleğe başlar başlamaz köy okullarında görevlendirilen sınıf öğretmenleri ne yapacaklarını bilememekte, kuramsal olarak bilgilere sahip olsalar dahi bu bilgileri uygulayamamaktadırlar. Bu durum mesleğin ilk yıllarında öğretmenlerin meslekten soğumasına sebep olmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2005).

Eğitim fakültelerinin programında "Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim" dersi bulunmakta ve bu ders kapsamında öğretmenler mesleğe başlamadan önce birleştirilmiş sınıf kavramını çoğu zaman uygulamalı olarak öğrenmekte iken Yükseköğretim Kurulu Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları (2018) yılında yapılan değişiklik ile daha önce eğitim fakültesi programında zorunlu ders olarak okutulan bu dersin programdan kaldırıldığı görülmektedir. Bu ders içeriği yeni düzenleme ile seçmeli olan "İlkokullarda Alternatif Uygulamalar" dersinde eğitim fakültesi programına eklenmiştir. Oysaki sınıf öğretmenlerinin atama koşullarına bakıldığında çoğunluğun birleştirilmiş sınıflı köy okullarına atandığı görülmektedir. Bu durumda bu dersin zorunlu olması önem arz etmektedir.

İlköğretim en fazla okullaşmanın olduğu kademedir. Bu kademedeki özellikle nüfusun az olduğu kırsal bölgelerde birleştirilmiş sınıf uygulaması görülmektedir. Birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup oluşturmak suretiyle bir öğretmen tarafından yetiştirilmesi şeklinde uygulanan sisteme birleştirilmiş sınıf denilmektedir (Akbaşlı ve Pilten, 1999).

Birleştirilmiş sınıf uygulaması sadece bizim ülkemizde görülen bir sistem değildir. Bu sistem birçok ülkede okulun bütün sınıflarına yeterli sayıda öğrenci bulunamayan yerleşim yerlerinde uygulanmaktadır (Şahin ve diğerleri, 2012). Birleştirilmiş sınıf uygulamasının ortaya çıkmasında öğrenci sayısının az olması, öğretmen sayısının yetersiz olması ve derslik sayısının yetersiz olması başlıca nedenlerdir (Köksal, 2005).

Birleştirilmiş sınıflarda ders faaliyetine katılacak öğrenci sayısı artmakta ve kolektif çalışma bilinci gelişmektedir (Tekişik ve Mihçı, 1962). Sınıfların birleştirilmesi ile aynı sınıf ve okul topluluğu içerisinde birbirinden farklı yaş, yetenek, tecrübe, bilgi ve beceriye sahip öğrencilerin bir arada bulunması yardımlaşma, fikir alışverişi ve birbirinden öğrenmelerine olanak sunmaktadır. Öğrencilerde kendi kendine çalışma becerisi gelişmekte, araştırma ve inceleme gibi alışkanlıkların kazanılması sağlanmaktadır.

Birleştirilmiş sınıf uygulamasını zorunlu kılan nedenlerden dolayı mecburi olarak ortaya çıkması sebebiyle faydalı yönleri olduğu kadar sakıncalı yönleri de bulunmaktadır. Birleştirilmiş sınıflarda öğretmenlerin görev ve sorumluluklarının artması, öğretmenin derse hazırlanmak için harcadığı zamanın artması, ilköğretim programlarında belirlenen hedeflere ulaşmada zorluklar yaşanması, öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmaması ve öğretmenlerin yeteri kadar rehberlik hizmeti alamaması gibi sınırlılıkları bulunmaktadır (Köksal, 2005). Birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan sorunların çözümü, gerekli koşulların ve araçların sağlanması ile yakından ilgilidir. İlkokul programlarının birleştirilmiş sınıflara göre ayarlanması gereklidir, ancak bu tek başına yeterli değildir. Sorunların giderilmesi için uygun araçların ve koşulların da sağlanmış olması gereklidir (Binbaşoğlu, 1983). Birleştirilmiş sınıflarda farklı yaş gruplarının bir arada öğrenim görmesi sonucu öğrenciler arasında görülebilecek olumsuz durumlardan biri de zorbalık davranışıdır. Birleştirilmiş sınıflarda yaşça büyük olan öğrenciler kendilerinden küçük olan öğrenciler üzerinde hâkimiyet kurmak amacıyla hedef alabilmektedir. Bu durumun en önemli sebebi öğrenciler arasındaki yaş farkıdır (Rambaran, 2017).

Zorbalık, bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sergilenen ve belirli aralıklarla tekrarlanan olumsuz davranışlara maruz kalmasıdır (Olweus, 1993). Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için öğrenciler arasında güç farkının olması, davranışın tekrarlanması ve kasıtlı olarak yapıyor olması gerekmektedir (Ertuğrul, 2019; Olweus, 1997). Birleştirilmiş sınıflarda farklı yaş gruplarından öğrencilerin bir arada öğrenim görüyor olması zorbalık davranışının ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Olweus'a (1997) göre zorbalık olarak tanımlanabilecek davranışlar fiziki temasta bulunma, söz ile taciz etme, lakap takma, dedikodu yayma, gruptan dışlama şeklinde ifade edilmektedir. Besag'a (1995) göre zorbalık davranışı uzun süreli bir davranıştır ve sadece fiziki olarak değil psikolojik, sözel ve duygusal olarak da gözlenebilmektedir. İnternet, mesajlaşma servisleri ve cep telefonu gibi iletişim araçları insan yaşamını kolaylaştırırken bir yandan da kötü niyetli bazı kullanıcılar nedeniyle rahatsız edici

davranışların sergilenmesine de yol açabilmektedir. Bu durum internet aracılığıyla zararlı eylemlerin ortaya çıkmasına yol açmakta ve bu zararlı davranışlar siber zorbalık olarak ifade edilmektedir (Tamer ve Vatanartıran, 2014). Yapılan tanımlamalarda da görüldüğü gibi zorbalık davranışının farklı türlerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Zorbalık davranışından öğrenciler zorba, mağdur ya da tanık olarak etkilenmektedir. Zorbalık davranışını sergilemeyi alışkanlık haline getirmiş olan öğrenciler bu durumdan ne derecede olumsuz etkileniyorsa zorbalığa maruz kalan öğrenciler de aynı derecede olumsuz etkilenmektedir (Olweus, 1993). Zorbalığa maruz kalan öğrenciler çoğu zaman grup dışına itilmekte ve yalnız kalmaktadır. Diğer öğrenciler de zorbalık davranışına maruz kalan öğrencilerle ilişkilendirilip statü kaybına uğramamak ve zorbalığa maruz kalmamak amacıyla bu öğrencileri dışlamaktadır (Pişkin, 2002). Bu duruma tanık olan öğrencilerin de zorbalık davranışından olumsuz etkilendikleri ortaya çıkmaktadır.

Öğrenci sayısının azlığından dolayı ve köylerde her sınıf için ayrı öğretmen görevlendirilmesinin mümkün olmaması birleştirilmiş sınıf uygulamasını gerekli kılmaktadır (Şahin ve diğerleri, 2012). Birleştirilmiş sınıf uygulamasında şubelerde farklı yaş gruplarından öğrenciler bir arada bulunmakta ve bu durum bazı istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Birleştirilmiş sınıflarda yaşça büyük olan öğrenciler kendilerinden küçük olanları hedef alabilmektedir. Birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan zorbalık davranışının önemli sebeplerinden biri öğrenciler arasındaki yaş farkıdır (Rambaran, 2017). Bu nedenle birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan zorbalık davranışlarını tespit etmek öğrenci gelişimi açısından önemlidir. Mevcut araştırmanın amacı birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda birleştirilmiş sınıf uygulamasında görülen zorbalık davranışının tanımı, türleri, zorbalığa yol açan nedenler, zorbalık davranışı ile baş etme yolları, zorbalık davranışının etkileri ve alınabilecek önlemleri tespit etmektir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizine yönelik bilgiler yer almaktadır.

Desen

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılarak çoklu durum deseni üzerinde çalışılmıştır. Durum çalışmaları nitel ve nicel araştırmalarda kullanılabilir ve amaç belirli durumlara yönelik sonuçlar ortaya çıkarmaktır. Nitel durum çalışması yapılırken bir durum derinlemesine incelenir ve araştırmada yer alan etkenlerin bu durumdan nasıl etkilendikleri ve bu durumu nasıl etkiledikleri gözlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel durum çalışmalarında bir durum bütüncül olarak tüm yönleriyle ve uzun süreli olarak ele alınmaktadır. Çalışmada birleştirilmiş

sınıflarda karşılaşılan zorbalık türleri ve bu zorbalık davranışı ile baş etme yolları ortaya konulmuş, etkileri ve öğretmenlerin görüşleri derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Çankırı İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı merkez ve köy okullarında görev yapan ve birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan 25 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçiminde kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri iki uzman görüşü alınarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme formu hazırlanırken kaynak taraması yapılmış, zorbalık ve birleştirilmiş sınıf konularına ilişkin yerli ve yabancı kitaplar, makaleler, bildiriler ve tezler incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile ankete göre daha detaylı bilgiye ulaşılabilmektedir. Görüşmecinin duruma karşı tecrübeleri, bilgileri, tepkileri ve yorumlarını belirlemek ve daha detaylı bilgilere ulaşılabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Verilen Toplama Süresi ve Analizi

Araştırmanın verilerini elde etmek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanırken iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Görüşmeler yapılırken ses kayıt cihazı ile kayıt alınmış ve sonrasında yazıya aktarılmıştır. Araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmeler incelenerek içerik analizi yapılmıştır. Verilerin kodlanması iki araştırmacı tarafından yapılmış, kodlayıcılar arasındaki uyum ilk olarak %72 olarak hesaplanmış ve %80 üzeri alınan sonuçların güvenilir olduğu varsayımına dayanarak (Miles ve Huberman, 1994) kodlayıcılar arasında yapılan görüşmeler ve ortak kodlamalarla güvenilirlik uzlaşma yüzdesinin %100 olması sağlanmıştır. Verilerin incelenmesi ve bulguların düzenlenmesinde MAXQDA 2020 yazılım programı kullanılmıştır. Bulgular kodlanırken kod-alt modeli kullanılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Görüşme soruları hazırlanırken kaynak taraması yapılmış ve aynı zamanda iki uzmana danışılmıştır. Sonrasında ortaklaşılan sorular arasından yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Araştırma esnasında bütün aşamalara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Çalışmalarda sürecin açık bir şekilde betimlenmesi geçerlik yönünden katkı sağlamaktadır. Araştırma yönteminin seçim nedeninin açık olarak belirtilmesi, araştırmacıların üzerine eğilmesi gereken bir geçerlik önlemidir (Balat ve diğerleri, 2019).

İnandırıcılık ve Etik

Çalışmanın uygulanmasında herhangi bir sakınca olmadığını gösteren etik kurul belgeleri Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurul'u (31.05.2021 tarihli ve 20 numaralı toplantı kararı gereği) ve Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınarak gönüllü olan öğretmenlerle görüşmeler yapılarak veri toplama yoluna gidilmiştir. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı ile kayıt alınmış ve sonrasında yazıya aktarılmıştır. Aynı zamanda yeteri kadar süre verilerek etkileşim süresi artırılmıştır. Görüşme süreleri ortalama 20-30 dakika aralığında sürmüş ve yaklaşık olarak 4 haftada tamamlanmıştır. Katılımcılar Çankırı ilinde görev yapan gönüllü öğretmenler ile sınırlıdır.

Bulgular

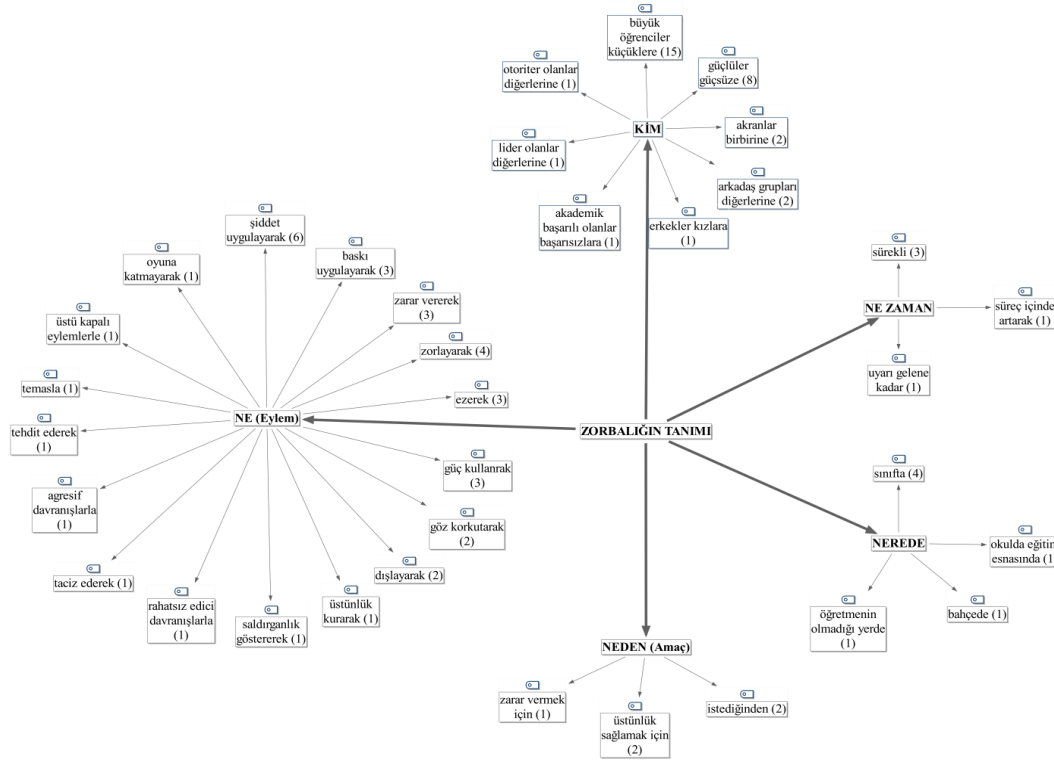
Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen verilerin betimsel analizi ve elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Birleştirilmiş Sınıf Öğretmenlerinin Zorbalık Tanımları

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin zorbalık tanımları incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin zorbalık tanımları "kim", "ne zaman", "nerede", "neden (amaç)" ve "ne (eylem)" kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Şekil 1.

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Tanımı Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalık tanımlamalarında birinci sırada öğrencilerin küçük olanlara karşı uygulaması şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin;

Birleştirilmiş sınıfta büyük öğrencilerin küçüklere güç kullanarak yaptığı davranışlardır. (ö25)

İkinci sırada ise öğrenciler arasında güçlü olanların güçsüz olanlara karşı zorbalık davranışı sergiledikleri görülmektedir. Ayrıca görüşmeciler öğretmenlerin zorbalık davranışının süreklilik göstermesi, zorbalık davranışının süreç içinde artması ve uyarı gelene kadar devam etmesi şeklinde de ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Örneğin;

Çocuğun kendisinden güçsüz gördüğü kişilere süreklilik arz ederek zarar verme niyetinde olmasıdır... (ö13)

Zorbalık davranışlarının en önemli sebepleri "istediğinden" ve "üstünlük sağlamak için" şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum farklı yaş gruplarındaki öğrenciler arasında üstünlük kurma çabasının olduğu ve bunun da zorbalık davranışına yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu davranışların kasıtlı olarak yapıldığı ve bazı durumlarda doğrudan zarar verme amacıyla da görüldüğü ifade edilmiştir. Örneğin;

Zorbalık bir kişinin bir başkasına kasıtlı olarak durmadan zarar vermesidir. Agresif davranışlar sergilemesi, fiziksel temas, kelimelerle ve üstü kapalı eylemlerle yapabilir. (ö5)

Birbirine yakın yaşta olan çocukların kendinden daha küçük, zayıf öğrencilere karşı psikolojik, fiziksel olarak üstünlük kurmasıdır. (ö20)

Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalık davranışlarının eylem olarak en fazla şiddet uygulayarak ortaya çıktığını ifade ettikleri görülmüştür. Bunun yanında zorbalık davranışlarının zorlama, zarar verme, güç kullanma, ezme ve güç kullanma amaçlarıyla da görülme oranlarının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Araştırmacıların görüşleri doğrultusunda zorbalık davranışının çoğunlukla fiziksel ve psikolojik olarak da ortaya çıktığı söylenebilir. Örneğin;

Bana göre zorbalık daha güçlü olanın karşıdakine istediğini güç kullanarak, taciz ederek, tehdit ederek ya da gözünü korkutarak yaptırmasıdır. (ö3)

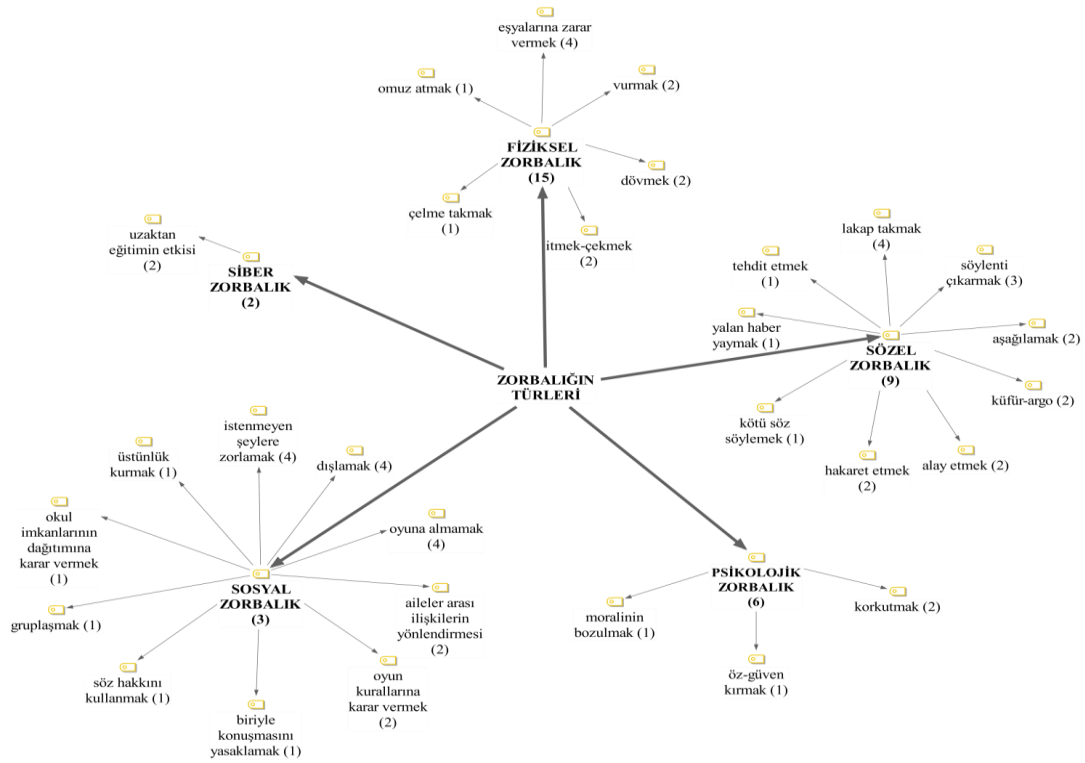
Ayrıca görüşmeciler öğretmenler zorbalık davranışının süreklilik göstermesi, zorbalık davranışının süreç içinde artması ve uyarı gelene kadar devam etmesi şeklinde de ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Zorbalık davranışının çoğunlukla sınıfta ortaya çıktığı da görülmektedir. Ayrıca bahçede, okulda eğitim sırasında ve öğretmenin bulunmadığı yerlerde de zorbalık davranışı görülmektedir. Birleştirilmiş sınıflar doğası gereği farklı yaş gruplarının bir arada eğitim görmesi şeklinde oluşturulmaktadır. Sınıf içerisinde farklı yaşta ve farklı güçte öğrencilerin bulunmasının zorbalık davranışına sebep olabileceği söylenebilir.

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Türleri

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalık türlerine ilişkin görüşleri incelenmektedir. Katılımcı öğretmenlerin zorbalık türlerine ait görüşleri "fiziksel zorbalık", "sözel zorbalık", "psikolojik zorbalık", "sosyal zorbalık" ve "siber zorbalık" kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Şekil 2.

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Türleri Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Fiziksel zorbalık kategorisinde en fazla görülen zorbalık türünün eşyalara zarar vermek şeklinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında vurmak, dövmek ve itmek gibi doğrudan fiziksel temas ile uygulanan zorbalık davranışlarının da sıklıkla görüldüğü ifade edilmektedir. Örneğin;

En çok kaba kuvvet oluyor. Fiziksel olarak. Ad takma, küçük düşürme, tehdit etme, oyuna almama, çocuklara zarar verme şeklinde oluyor. (ö19)

Sözel zorbalık kategorisinde en fazla görülen zorbalık davranışının lakap takmak şeklinde ortaya çıktığı, bunun yanında söylenti yaymanın da en fazla karşılaşılan sözel zorbalık türü olduğu ifade edilmiştir. Aşağılama, küfür-argo kullanımı, alay etme, hakaret etme, kötü söz söyleme, yalan haber yayma ve tehdit etme davranışları da sözel zorbalık kategorisinde ele alınmaktadır. Örneğin;

Genelde çocuklar birbirlerine lakap takıyorlar, oyuna almak istemiyorlar, dışlıyorlar; birleştirilmiş sınıflar genelde küçük yerlerde ve köylerde olduğu için dedikodu çıkarabiliyorlar. Alay ediyorlar ve eşyalarna zarar veriyorlar. Arkadaşlarını etkileyerek çocuğa karşı tepki oluşturabiliyorlar. (ö13)

Psikolojik zorbalık kategorisinde korkutmak, özgüven kırmak ve moralini bozmak davranışlarının yer aldığı, en fazla karşılaşılan psikolojik zorbalık davranışının korkutmak şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. Sosyal zorbalık kategorisinde en fazla karşılaşılan zorbalık davranışlarının istenmeyen şeylere zorlamak, dışlamak ve oyuna almamak şeklinde görüldüğü söylenebilir. Örneğin;

...Üzücü bir durumdu ve bu psikolojik bir zorbalıktı... (ö15)

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda birleştirilmiş sınıflarda en az karşılaşılan zorbalık türünün siber zorbalık olduğu görülmektedir. Katılımcılar siber zorbalığın nedenini uzaktan eğitimin etkisi olarak ifade etmişlerdir. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin bilgisayar, tablet, telefon gibi iletişim araçları ile daha fazla vakit geçirmesinin siber zorbalığa sebep olabildiği söylenebilir. Örneğin;

Fiziksel, duygusal zorbalık. Son zamanlarda online derslerde siber zorbalık ta görülmektedir. Öğrencilerin bilgisayar, tablet ile daha fazla vakit geçirmesi küçük yaşta siber zorbalık yaşamasına sebep olmaktadır. (ö25)

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Nedenleri

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri incelenmektedir. Katılımcı öğretmenlerin zorbalık davranışlarının nedenlerine ait görüşleri "öğrenci ilişkileri", "kendi", "aile", "çevre" ve "okul" kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Öğrencinin sergilediği zorbalık davranışının önemli nedenlerinden biri de ailede gördüğü muamelenin yansımasıdır. Bu durumun yanında ailede şiddet görüyor olma, ailedeki duygusal eksiklikler ve ailenin eğitim düzeyinin de zorbalık davranışının aileden kaynaklı nedenleri olarak ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Örneğin;

Genellikle öğrenci ailesinden de şiddet görüyorsa bunu okulda da uygulamaya çalışıyor. Okulda kendinden küçük birini görürse ezmeye çalışıyor. (ö7)

Öğrencilerin çevreden kaynaklı zorbalık davranışı sergilemesinin en önemli sebebinin aileler arası ilişkiler olduğu görülmektedir. Aileler arasında yaşanan sorunların öğrenciler arası ilişkileri etkilediği ve bu durumun da zorbalık davranışına sebep olduğu ifade edilebilir. Örneğin;

...bazen aileler arası çekişme olabiliyor ve evde olan şeyleri güçsüz olanlara karşı kullanabiliyor...(ö14)

Öğrencilerin okul kaynaklı zorbalık davranışlarını çoğunlukla ödevli derslerde sergiledikleri ve bu durumda öğretmenin ödevli derslerde öğrenciler için yeterli ödevlendirmeler yapması gerektiği söylenebilir. Örneğin;

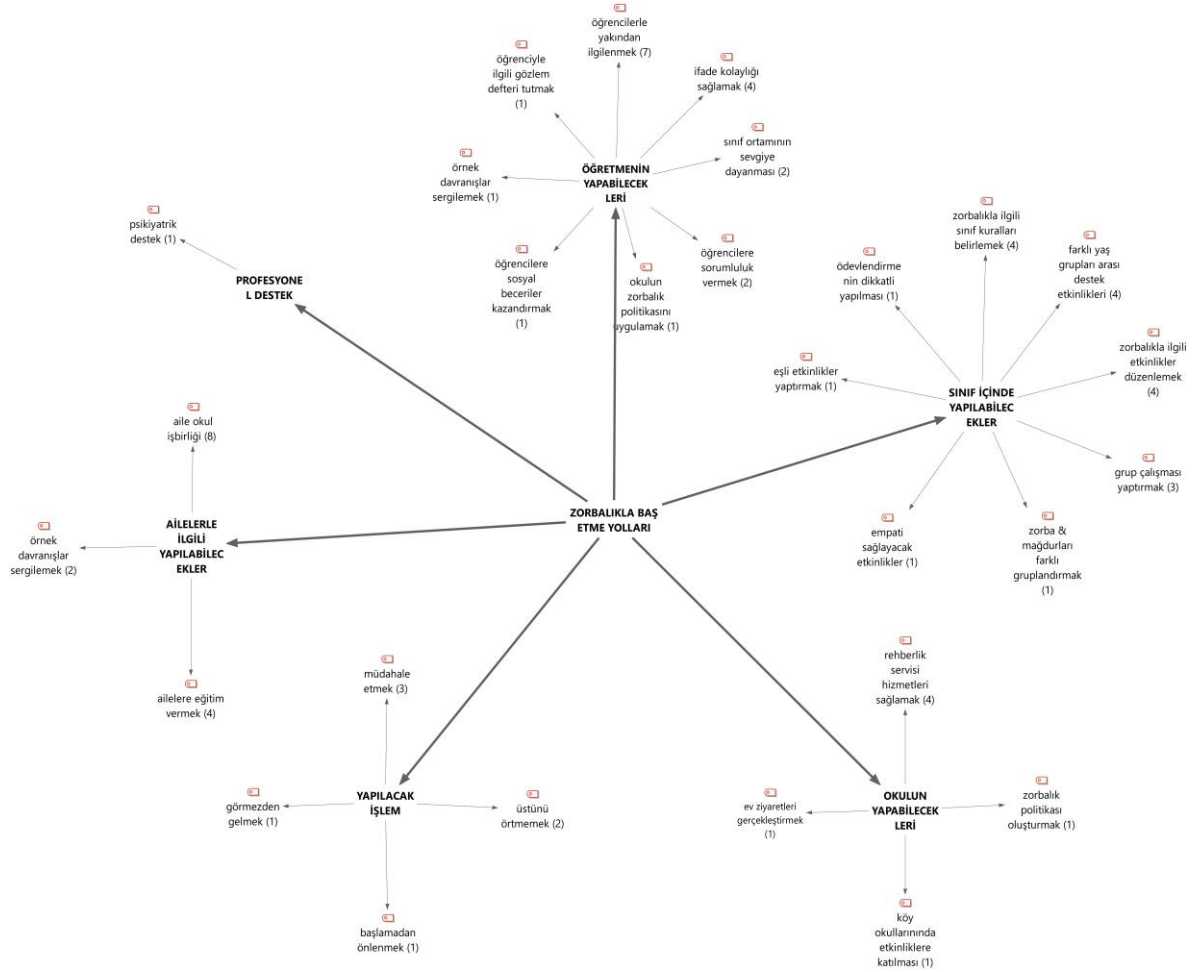
Birleştirilmiş sınıflarda öğrenciler arasında yaş farkının olması. Öğrenciler arasında öğretmenler ödevlendirme yaptığında bazı öğrenciler diğer öğrencileri kullanabiliyor. Bunu yaparken öğrenci iyi seçilmelidir. Ödev öğrenci yaş grubuna uygun verilmelidir...(ö14)

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Davranışları ile Baş Etme Yolları

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin zorbalık davranışları ile baş etme yollarına dair görüşleri incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin zorbalık tanımları "yapılacak işlem", "öğretmenin yapabilecekleri", "sınıf içinde yapılabilecekler", "okulun yapabilecekleri" ve "ailelerle ilgili yapılabilecekler" kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Şekil 4.

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalıkla Baş Etme Yolları Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Zorbalık davranışlarının önlenmesi konusunda yapılabilecek en önemli işlemin müdahale etmek olduğu görülmektedir. Ayrıca zorbalık davranışı ile baş edebilmek için davranışın üstü örtülmemelidir. Örneğin;

Öncelikle öğretmenin bunu görüp uyarması ve yanlış olduğunu söylemesi gerekir. Çocuğa cesaret vermeden müdahale etmesi lazım. (ö19)

Zorbalık davranışlarını önlemede öğretmenlerin yapabileceği en önemli davranışın öğrencilerle yakından ilgilenmek olduğu, öğrenciler arasında ifade özgürlüğü sağlamanın da zorbalık davranışı ile baş etmede önemli bir etken olduğu söylenebilir. Örneğin;

Bunun yolu öğrencilerle yakından ilgilenmek, onların davranışlarını iyi takip etmek, onunla konuşmak, öğrencileri dikkate almak ve velilerle sürekli diyalog halinde kalmaktır. (ö6)

Zorbalık davranışına karşı sınıfta alınabilecek önlemlere ilişkin en fazla ifade edilen işlemler sınıf kurallarının belirlenmesi, farklı yaş grupları arasında etkinlikler düzenlenmesi ve zorbalıkla ilgili etkinlikleri düzenlemek olduğu görülmektedir. Örneğin;

...dönem başında sınıf kuralları oluştururken öğrenciler aktif olarak rol oynamalıdır... (ö4)

Birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan zorbalık davranışını önlemede okulların yapabileceği en önemli etkinliğin profesyonel destek sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Örneğin;

Öğrencilere PDR öğretmenleri aracılığıyla rehberlik yapılmalıdır. (ö21)

Zorbalık davranışının önlenmesinde okul aile iş birliğinin sağlanmasının önemli olduğu görülmektedir. Birleştirilmiş sınıf öğretmenleri ayrıca ailelere eğitimler verilmesi aracılığıyla da bu davranışların önüne geçilebileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin;

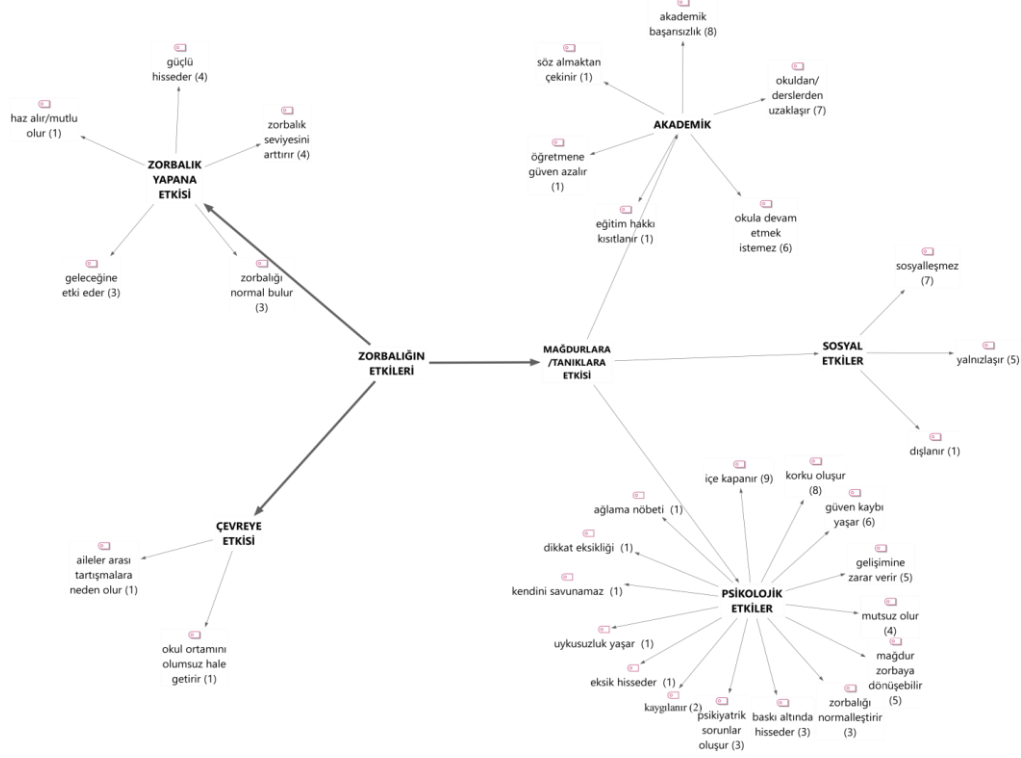
Aile ile iş birliği yapılmalı ve doğru davranış ödüllendirilmelidir. (ö19)

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Etkileri

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin zorbalık davranışlarının etkilerine dair görüşleri incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin zorbalık tanımları "zorbalık yapana etkisi", "çevreye etkisi" ve "mağdurlara/tanıklara etkisi" kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Şekil 5.

Birleştirilmiş Sınıflarda Zorbalığın Etkileri Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Zorbalık davranışının zorbalık davranışını sergileyen öğrencilerde kendini güçlü hissetme duygusu yaşamasına ve dolayısıyla zamanla zorbalık seviyesini de artırmasına yol açtığı görülmektedir. Zorbalık davranışını sergileyen öğrencilerin zamanla bu davranışı normal görmeye başladığı da söylenebilir. Bu durumun araştırmacıların ifadelerinde de yer aldığı gibi zorbalık davranışını sergileyen öğrencilerin de geleceğine etki edebildiği ifade edilebilir. Örneğin;

Zorbalığa maruz kalan öğrenci bundan oldukça mağdur olmakta, kişiliği zarar görmektedir. Zorbalık davranışını sergileyen öğrenciler ise kendilerini güçlü hissetmekte ve kendini normal görmektedir. (ö9)

Bu öğrencilerin tamamı ruhsal olarak sorun yaşamaktadır. Maruz ve tanık olanlar içer kapanık ve mutsuz olurlar. Zorba öğrenciler ise kendini güçlü sanarak daha fazla bu davranışı sergiler. (ö25)

Zorbalık davranışlarının çevreye de olumsuz etkileri olduğu, öğrencilerin aileleri arasında tartışmaların oluşmasına ve okul ortamının olumsuz hale gelmesine yol açtığı söylenebilir. Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin zorbalığın en fazla mağdur ve tanıklara psikolojik etkileri olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Psikolojik etkiler arasında en fazla içer kapanma, korku yaşama ve güven kaybı gibi davranışların sıklıkla görüldüğü ifade edilmiştir. Örneğin;

Zorbalığa maruz kalan öğrenci bu durumdan psikolojik olarak etkilenir ve uzun yıllar şiddetten dolayı korku duyabilir. (ö14)

Genellikle öğrencilerde içine kapanma, yalnızlaşma, korku, arkadaş çevresinden uzaklaşma gibi davranışlar görünür. Bu tür öğrenciler ileriki yıllarda içine kapanık, pısrık, söz almaktan çekinen, topluma karışmaktan rahatsızlık duyan bireyler haline dönüşebiliyor. (ö7)

İkinci olarak zorbalığın akademik etkilerinin olduğu ve bu etkilerin akademik başarısızlığa, okuldan/dersten uzaklaşmaya, okula devam etmede isteksizliğe sebep olduğu görülmüştür. Zorbalık davranışının sosyal etkilerine bakıldığında ise sosyalleşememe ve yalnızlaşma gibi durumların ortaya çıktığı birleştirilmiş sınıf öğretmenleri tarafından ifade edilmektedir. Örneğin;

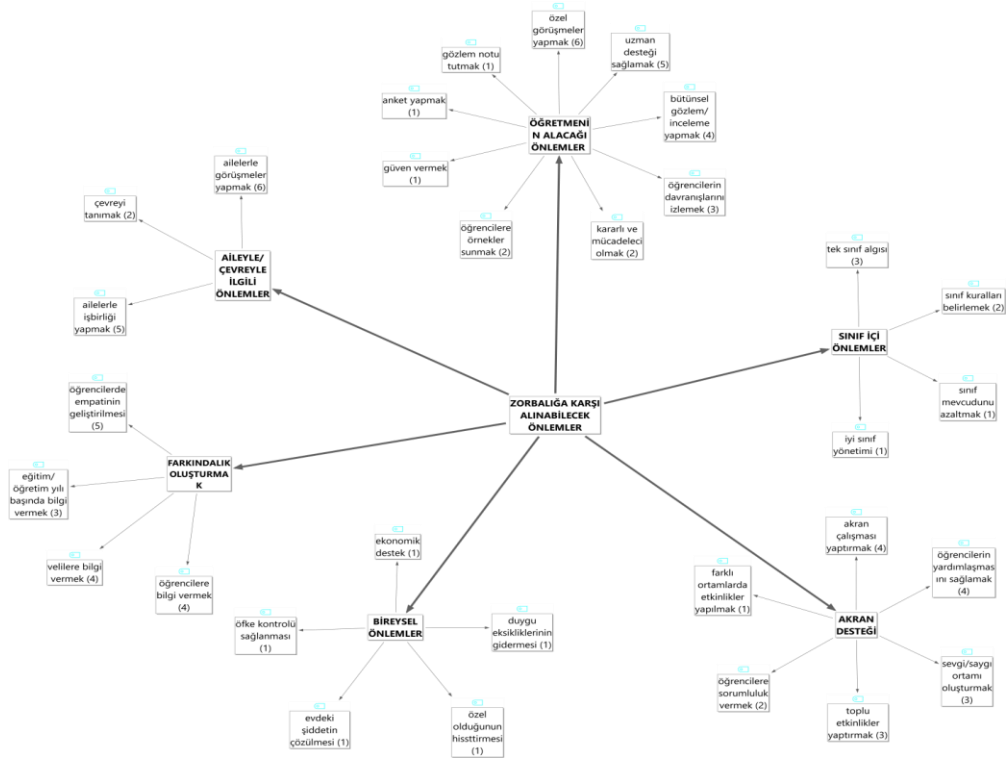
Zorbalığa maruz kalan ve tanık olan öğrenciler bundan psikolojik olarak çok etkilenir. Kendilerini güvende hissetmezler, okuldan ve derslerden soğurlar, akademik başarıları düşer, öğretmene olan güvenleri zedelenir. (ö6)

Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarına Karşı Alınabilecek Önlemler

Bu bölümde birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin zorbalık davranışlarına karşı alınabilecek önlemlere dair görüşleri incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin alınabilecek önlemleri “öğretmenin alacağı önlemler”, “sınıf içi önlemler”, “akran desteği”, “bireysel önlemler”, “farkındalık oluşturmak” ve “aileyle/çevreyle ilgili önlemler” kategorilerinde alt tanımlamalar şeklinde kodlanmış ve alt başlıklara yer verilmiştir.

Şekil 6.

Birleştirilmiş Sınıflarda Zorbaliğa Karşı Alınabilecek Önlemler Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin özel görüşmeler yapmak, uzman desteği sağlamak ve bütünsel gözlemler/incelemeler yapmak gibi önlemlerin alınması gerektiğini, sınıf içindeki zorbalık davranışının önlenmesi konusunda tek sınıf olgusu oluşturmanın üzerinde durduğu görülmektedir. Örneğin;

Öğrenci davranışlarını izlemek önemlidir. Zorbalık davranışları sergileyecek öğrencilerle özel konuşmalar yapılmalıdır. Velilerle sürekli diyalog kurmak ve veli ziyaretleri yapmak önemlidir. (ö6)

...arkadaş ilişkilerini sağlayacak özellikle rehberlik servisi ile iletişime geçilmelidir ve onun yönlendirmesi ile etkinlikler yapılmalıdır. Ancak evin içindeki şiddetin çözülmesi öncelikle gerekli. Öğrenci evdeki davranışını okulda da devam ettirmektedir. (ö7)

Sınıf kurallarını belirlemenin de sınıf içindeki zorbalık davranışının önlenmesinde önemli olduğu söylenebilir. Örneğin;

Tek sınıf algısı yaratılabilir. Büyük sınıf küçük sınıf algısı kaldırılabilir. Bu ayrıştırma ortadan kaldırılır ve tek sınıf gibi hissederlerse bu durum ortadan kalkabilir diye düşünüyorum. (ö1)

Zorbalık davranışlarının önlenmesi konusunda akran desteği ile ilgili en fazla akran çalışması yapılması ve öğrenciler arasında yardımlaşmanın sağlanması görüşleri belirtilmiştir. Öğrenciler arasında sevgi/saygı ortamı oluşturmanın ve toplu etkinlikler yapmanın da zorbalık davranışını önlemede önemli etkinlikler olabileceği söylenebilir. Örneğin;

İyi bir gözlem yapılmalı, aileleri, arkadaş çevresi araştırılmalıdır. Arkadaşları ile okulda, evde ve dışarıda birlikte etkinlikler yapabilecekleri ortamları oluşturmak zorbalığı çözecektir. (ö2)

Zorbalık davranışlarını önlemede bireysel olarak alınabilecek önlemlerin ekonomik destek sağlamak, duygu eksikliğinin giderilmesi, özel olduğunun hissettirilmesi, evdeki şiddetin çözülmesi ve öfke kontrolü sağlanması şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Örneğin;

Zorbalık davranışları sergileyecek öğrencilerle özel konuşmalar yapılmalıdır. (ö6)

Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin farkındalık oluşturmak konusunda alınabilecek önlemlerde en fazla empati geliştirme konusuna değindikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenler veli ve öğrencilere bilgilendirme yapılmasını ve bu bilgilendirmelerin de sene başında yapılması gerektiğini ifade etmektedirler. Ailelerle görüşmeler yapmanın, ailelerle iş birliği yapmanın ve çevreyi tanımanın zorbalık davranışına karşı aile ve çevre ile ilgili alınabilecek önlemler arasında yer aldığı görülmektedir. Örneğin;

...Öğrencilere olduğu gibi ebeveynlere yönelik çalışmalar da yapılabilir. Öğrencilerde öfke kontrolü sağlamaya yönelik teknikler uygulanabilir. Öğrencilerde empati duygusunu geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Drama, eğitsel oyun gibi tekniklerin sıklığı artırılabilir... (ö4)

...Çocuğun çevresini tanımak adına çalışmalar yapılırsa önlenir. (ö11)

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda birleştirilmiş sınıflarda ortaya çıkan zorbalık davranışları ve bu zorbalık türleri ile baş etme yolları incelenmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre birleştirilmiş sınıf tecrübesi olan öğretmenlerin zorbalık tanımlarında en fazla yaş farkı vurgusu yaptıkları gözlenmiştir. Bu durum birden fazla şubenin aynı sınıf ortamında öğrenim gördüğü birleştirilmiş sınıfların doğasından kaynaklı nedenlerde zorbalık davranışının ortaya çıkabileceği şeklinde yorumlanabilir. Farklı yaş gruplarının aynı sınıfta bulunmasının yaşça büyük ve güçlü olan öğrenci lehine güç dengesizliğine sebep olabileceği ve

yaşça küçük ve güçsüz olan öğrencilerin zorbalığa maruz kalabileceği söylenebilir. Erdem (2008), zorbalık davranışlarını tekrarlanabilen, kasıtlı olarak yapılan, güç dengesizliğinin olduğu davranışlar olarak tanımlamaktadır. Buna göre birleştirilmiş sınıf öğretmenlerin zorbalık tanımlarında yer alan süreklilik arz eden davranışlar, şiddetin giderek artması ve uyarı gelene kadar devam etme gibi ifadelerin de alanyazınla paralel olması öğretmenlerin zorbalık konusunda farkındalıklarının yüksek olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Öğrenciler arasında yaşça heterojen bir dağılımın olduğu birleştirilmiş sınıflarda öğrenciler arasındaki yaş farkının dikkate alınması ve mümkün olduğunca az şubenin birleştirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Böylece öğrenciler arasındaki yaş ve fiziki gelişimden kaynaklı fark aza ineceği ve zorbalık davranışının da azalacağı öngörülebilir.

Katılımcı öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan zorbalık türlerini ifade ederken fiziksel, sözel, psikolojik zorbalık ve sosyal zorbalık kavramlarını kullandıkları görülmektedir. Fakat bu zorbalık türlerinin alt başlıklarına bakıldığında çok fazla sınıflamanın olması birleştirilmiş sınıflarda farklı türlerde zorbalık türünün ortaya çıkabileceği şeklinde yorumlanabilir. Olweus (1996) zorbalık türlerini doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak iki kategoride ifade ederken; Glew ve diğerleri (2000) zorbalık türlerinin farklılık gösterdiğini, tekrarlı ve kasıtlı olarak yapılan korkutma, taciz ve fiziksel zorbalık türlerinin olduğunu ifade etmektedir. Buna göre elde edilen verilerin alanyazın ile uyumlu olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin en az bahsettiği tür siber zorbalık olarak görülmüştür ve bunun nedenleri de uzaktan eğitimden kaynaklanan sorunlar olarak ifade edilmiştir. Özellikle kırsal bölgelerde bulunan birleştirilmiş sınıf öğrencilerinin COVID19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim ile öğrenimlerine devam etmelerinin siber zorbalığa yol açabileceği yönünde görüşlere rastlanılmıştır.

Öğrenciler aynı sınıfta bulunan kendilerinden yaşça büyük öğrenciler tarafından zorbalığa maruz bırakılmaktadır. Zorbalığa farklı şubelerin bir arada bulunması ve ergenlikten dolayı ortaya çıkan güç faktörü neden olarak gösterilebilir (Öksüz, Çevik ve Kartal, 2012). Araştırmada birleştirilmiş sınıflarda zorbalık davranışının görülmesinde yaş farkının en önemli neden olduğu görülmektedir. Buna gerekçe olarak büyüklerin sosyal beceri eksikliğinin olması, aşağılık psikolojisi yaşaması ve empati becerisinin eksik olması gösterilebilir. Katılımcılar zorbalığın en fazla öğrenci ilişkilerinden doğduğunu, ayrıca öğrencinin kendinden, aileden, okuldan ve çevreden de kaynaklanabildiğini ifade etmişlerdir.

Zorbalık davranışlarında müdahale yöntemlerinin fayda sağlaması için ailenin sürece katılımı önemlidir. Zorbalık davranışının bütün rollerinde bulunan öğrencilerin ailelerinin arasında barışçıl çözümler üretilmelidir (Özada ve Duyan, 2017). Katılımcı öğretmenler zorbalık davranışı ile baş etme yolları konusunda en fazla okul aile iş birliği ve öğrenci ile yakından ilgilenme konusuna değindikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılara göre zorbalıkla baş edebilmede öğretmenlere, okula, ailelere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerle yakından ilgilenmeleri, idarecilerin okul ve aile iş birliğini geliştirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca okulların mutlaka

bir zorbalık politikasının olmasının ve bu politikanın da okul personelleri tarafından uygulanmasının gerektiği ifade edilmektedir. Araştırmada zorbalık davranışlarının zorbalık yapana, çevreye, mağdura ve tanıklara etkisinin olduğu görülmektedir. Zorbalık yapanın kendini güçlü hissetmesi ve davranışı sürekli hale getirmesi, çevreye etkilerinde ise aileler arası yaşanacak sorunların okula olumsuz yansımaya, mağdur/tanıklara ise akademik, sosyal ve psikolojik yönden olumsuz etkilerinin olduğu ifade edilmiştir. Bu durumda zorbalık davranışının bütün roller üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu ve bu durumun mümkün olduğunca önüne geçilmesi gerektiği sonucu çıkarılabilir.

Öğrencilerin düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri, güven duygusunun ve yardımlaşmanın ortaya çıkacağı bir ortamın sağlanması için demokratik bir sınıf ortamının oluşması gereklidir (Erdem, 2007). Okullarda meydana gelebilecek zorbalık davranışlarının önüne geçmek için akranlar arasında dayanışma programları hazırlanarak uygulanmalıdır (Çayırdag, 2006). Zorbalık davranışını önlemede öğretmenlerin öğrencilerle özel görüşmeler yapması ve uzman görüşleri alması, sınıfta tek sınıf algısının oluşturulması, akran gruplarının oluşturulması, öğrencide empati becerisi geliştirilmesi ve ailelerle görüşmeler düzenlenmesi öne çıkan görüşlerdir. Bu durumda katılımcıların zorbalık davranışlarının önlenmesinde öğretmen, okul ve ailenin birlikte hareket etmesi gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre sınıf öğretmenliği programında “Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim” dersinin uygulamalı ve zorunlu olarak okutulması ve içeriğinde zorbalık konularının yer alması sınıf öğretmenlerinin bu alanda deneyimini artırabilir. Sınıf öğretmenliği programında doğrudan “zorbalık” konulu bir dersin bulunması öğretmenlerin zorbalıkla baş etmelerinde fayda sağlayabilir. Sınıf öğretmenlerinin uzaktan ve/veya yüz yüze eğitimler ile eTwinning ve ERASMUS gibi projelere katılarak veya kendi imkânları ile birleştirilmiş sınıf eğitimi ve zorbalık konulu faaliyetlere katılması ve teşvik edilmesi, konu ile ilgili gelişimin sağlanmasında faydalı olabilir. Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin ödevli ve öğretmenli derslerde kullanmak üzere materyallerinin temini ve teknolojik donanımın sağlanması konusunda çalışmalar yapılabilir. Birleştirilmiş sınıf müfredatının yeniden ele alınması ve şube sayılarının mümkün olduğunca az tutulması zorbalık davranışının önlenmesinde faydalı olabilir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 31.05.2021 tarih ve 20 numaralı toplantı kararı ile onaylanmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışmaya dâhil edilmeden önce tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dışarıdan hakemli.

Yazarların Katkıları: Her bölüm için tüm yazarlar katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Açıklama: Herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akbaşlı, S. & Pilten, Ö. (1999). Birleştirilmiş sınıflarda öğretim. Konya: Mikro Yayınevi.
- Balat, Ş., Kayalı, B., Gündüz, A., & Göktaş, Y., (2019). *Doktora tezlerinde alınan geçerlik ve güvenilirlik önlemleri*. 28th International Conference on Educational Sciences-ICES/UEBK (pp.51-69). Ankara, Turkey
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools*. Britain: Open University Press.
- Binbaşıoğlu, C. (1983). *Birleştirilmiş sınıflarda öğretim rehberi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Creswell, J., W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap
- Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretimde 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, A., R., Kamacı, S., Aydemir, T. (2005). Birleştirilmiş Sınıfları Okutan Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar: Denizli Örneği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 1(1-2), 3-13.
- Erişen, Y. (1998). Program geliştirme modelleri üzerine bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13(13), 79-97.
- Ertuğrul, F. (2019). Ön ergenlik döneminde karşıt olma- karşı gelme bozukluğu ile zorbalık davranışı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, K. (2005). *Birleştirilmiş sınıflarda öğretim*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2019, 25 Aralık). 2023 Vizyonu. Ankara: Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://tegm.meb.gov.tr/www/2023-vizyonu/icerik/23>
- Miles, M. B.& Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An expanded sourcebook* (2nd Edition), London: Sage.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell,
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European journal of psychology of education*, 12(4), 495-510.
- Öksüz, Y., Çevik, C. & Kartal, A. (2012), İlköğretim 4.ve 5. Sınıf öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi (Rize İli Örneği). *Journal of Turkish Studies*, 7(3), 1911-1934.
- Özben, K. (2000). Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(10), 162-171.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 533-551.
- Rambaran, J. A., Duijn, M. A. J. V., Dijkstra, J. K. & Veenstra, R. (2017). Peer victimization in single-grade and multigrade classrooms. *Aggressive Behavior*, 45(5), 561-570.
- Şahin, Ç., Şahin, C., Taşla, H., Çınar, İ., Biçer, K., Ünver, N., Genç, S. Z., Altan, T. (2012). *Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 1-20.

- Taşdemir, M. (1997). *Birleştirilmiş sınıflarda öğretim*. Ankara: Baran Ofset.
- Tekışık, H.H. & Mıhçı, C. (1962). *Birleştirilmiş sınıflı köy okullarında öğretim*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: SeçkinYayıncılık
- Yılmaz, M., Yener, Y. & Yılmaz, B. (2021). 2007 ve 2018 sınıf öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırılması ve yeni programa öneriler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 918-932.

Yazarlar**İletişim**

Mehmet Ali Taştan

Eğitim Bilimleri Bölümü. Araştırmacı ilköğretim ve sınıf öğretmenliği alanlarında çalışmaktadır.

Çankırı İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Şehit Hilmi Bıyıklı İlkokulu, Merkez-Çankırı

E-mail: mehmetalitastan@gmail.com

Filiz Bezci Bircan

Eğitim Bilimleri Bölümü. Araştırmacı eğitim bilimleri alanında özellikle fen eğitimi alanında çalışmaktadır.

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Uluyazı Kampüsü, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Merkez-Çankırı

E-mail: filizbezci@gmail.com